

כתרי תורה

לקי • פרשת אלה תולדת נח ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון כ"ו
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי שלום בר יוסף קלואן זלה"ה
רב כניס בית צאלח בענגא - ו' מרחשון תשי"א
רבי עזרא בר חיים קורח זלה"ה
רב בשכונת התקוה ת"א - ו' מרחשון תשמ"א
רבי שלמה בר אהרן שרוי זלה"ה
מרבני ראש העין - ח' מרחשון תשע"ב
רבי יהודה בר אברהם חבשוש זלה"ה
ר"י תורת משה ומחברי בד"ץ ק"ק תימן בירושלים - ט' מרחשון תש"ד
רבי יחיאל בר חיים קיפי זלה"ה
רבה של חימה בתימן ורב אזורי פרודור ירושלים - י' מרחשון תשמ"ו
רבי שלום בר צאלח צאהרי זלה"ה
מוחכמי רדאע - י"א מרחשון תרצ"ז
רבי זכריה בר סעדיה הכהן זלה"ה
רב שכונת נוה צדק ת"א - י"ב מרחשון תשנ"ג

לזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה במייל avish964@gmail.com

כתר של"א"ש

שפך דם האדם באדם דמו ישפך, כי בצלם אלהים עשה את האדם (ט', ו').
עמדו רבותינו על כפל הלשון, שופך דם האדם באדם, דהיה לו לומר שופך דם האדם, דמו ישפך (עי' מ"ש כאן במדרש הביאור, ומהר"י בדיחי בחן טוב ומהר"י קורח במשכיל דורש. וע"ע מ"ש מהר"י קורייני במחמדי שמים ר"פ בראשית).
ומצאתי למהר"י גופאן זלה"ה שכתב דבאו לרמוז כאן מה שאמרו חז"ל (בבא מציעא נח, ב) כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, וה"ק שופך דם האדם באדם, שדמו בקרבו ולא נשפך לארץ, דאזיל סומקא ואתי חיורא, גם זה כאילו שופך דמים.
וכן הביא מהר"ר סעדיה אלנרדאף בספרו עץ החיים, דה"ק שופך דם האדם שבביישו, באדם דמו ישפך, המביישו הוא נתחייב כאילו הרגו, כי ס"ת פסוק זה עולים קפ"ח שהם גימטריא חנקו עם התיבה והכולל, לרמוז, לדברי חז"ל אלו שכאילו הרגו.

ועוד כתב מהר"י גופאן, דתיבת באדם באה לרמוז דלאו דוקא ברבים ממש אלא אפילו בפני אדם אחד, דינא הכי. ועוד ביאר דהטעם שעוון זה חמור כל כך עד שאמרו חז"ל (שם נט, א) נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים, לפי שההורג רצחו פעם אחת בלבד, אך המביישו הורגו בכל שעה שרואה בני אדם שבביישו בפניהם. וממילא יובן גם שאין חילוק בין בפני אדם אחד או בפני רבים. ולפיכך צריך לזהר ממדה רעה זו ביותר, והוסיף מהר"ס אלנרדאף דסיימה תורה כי בצלם אלהים עשה את האדם, לומר לנו כי האדם נברא בצלם עליון, והכל בידיו שאם ירצה ידמה לעליונים ע"כ. והיינו דמה הוא רחום ותנון אף אנו יש בכוחנו להתרחק מכלל המידות הרעות ולהדבק במידותיו יתברך, ולהיטיב עם בריותיו, כמ"ש במדרש הגדול שנקרא נח צדיק לפי שזן בריותיו שלהקב"ה וכלכלם בצדקה. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל בר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ תעניות בה"ב וטעמם, ומה שנוגע לדין

א] מנהג בני אשכנז (למעט קהילות החסידים) לומר סליחות ביום שני הקרוב וביום חמישי ושני שאחריו ובעבר גם נהגו אצלם להתענות בימים אלו, ונקראו תעניות בה"ב (שו"ע סימן תצ"ב, טור סימן תכ"ט, רמ"א סימן תקס"ו סעיף ב'). וסמך למנהג ממה שאמרו חכמים (קידושין פא.) סקבא דשתא רגלא. פירוש, זמן התורפה של כל ימות השנה הם ימי הרגלים לפי שאז מתקבצים אנשים ונשים יחד לשמיעת הדרשה והם נושאים ונותנים עין זה על זה. וכתבו התוספות שם (ד"ה סקבא) דלכך נהגו להתענות אחר פסח ולאחר סוכות. ובזמנם כמעט כולם נהגו להתענות בה"ב במקומות הנ"ל (ט"ז סימן תקס"ו ס"ק ג'). ובזמננו אין העולם רגילים להתענות (ביה"ל סימן תקס"ב ד"ה שרגיל). וכתב בספר מועד לכל חי (סימן כ"ז אות ג') "ומה טוב דבכל מדינה ומדינה אפילו שאינן נוהגין לעשות כן ליחד עשרה מתענים בעד כל הקהל ויבאו להתפלל כולם תפילת מנחה וסליחות עם המתענים בכנופיא אחת להגן עליהם על כל צרה שלא תבא".

ובתשובה לבחור בישיבה, כיצד היא ההנהגה הראויה, האם לומר סליחות בה"ב עם כולם או שעדיף ללמוד. השיב מרן (עולת יצחק ח"ב סימן רפ"ח) שהכל לפי העניין בשיקול הדעת וביראת שמים. דלעתים טוב לומר סליחות אלו עם כולם כגון בעת צרה, ולפעמים יש צד עדיפות ללמוד אם אפשר בלא שיורגש. ושאלתי את מרן שליט"א לדין שאין אנו אומרים סליחות בה"ב, האם יש לנו משהו אחר כנגדם, אם ח"ו היה קלות ראש ובפרט בזמננו. והשיב דלדין מה שמקדימים לומר בליל החג מזמור אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', הוא כדי שלא יבוא מתוך שמחה, לידי תקלה שחוק וליצנות וכמו שכתב מהר"י"ץ בעץ חיים (ח"ב דף ג' ע"ב).

החזרת מכסה סיד בשבת

ב] מעשה והניחו על הפלטה בערב שבת סיד חמין שאינו מבושל, ע"מ שישהה שם ויתבשל היטב עד הבוקר. והנה אחד מבני הבית הרים בשבת בטעות את מכסה הסיד והחזירו. האם נאסר התבשיל באכילה עד למוצ"ש כדין מבשל בשוגג (סימן שי"ח סעיף א'), או מכיון שהוא רק מיהר את הבישול במה שכיסה ולא בישל ממש, לא נאסר. תשובה: נחלקו הפוסקים במי שממהר את בישול הקדירה בשבת ע"י נתינת כיסוי על הקדירה, האם חייב כמבשל (כ"כ ב"י בסימן רנ"ז בשם כמה ראשונים) או דהוי רק גרמא (כלשון השו"ע סימן רנ"ז סעיף ד' שהכיסוי לקדירה "גורם לה להתבשל", אור לציון ח"ב פ"ז אות ט', מנוחת אהבה ח"ב עמוד נ"ד). עוד יש לדון בקדירה זו, כי מכיון ששהתה על האש כשעתיים קודם שהורם ממנה המכסה, הרי כבר נתבשלה כמאכל בן דרוסאי. ונחלקו הראשונים (הרמב"ם פ"ט ה"ג והרא"ש שבת פ"ג ס"א) האם יש בכה"ג בישול מן התורה. וא"כ בדיעבד אין לאסור התבשיל (ביה"ל סימן שי"ח ד"ה אפילו). ומרן הגר"י רצאבי שליט"א כתב בשלחן ערוך המקוצר (ח"ב סימן נ"ז הערה ה' ד"ה ומכל) שאין צריך למחות ביד המקילין לסגור אם עכ"פ כבר נתבשל לפחות שליש בישול. עיי"ש. ומעתה לענייננו לכתחילה יש להסיר את התבשיל מן האש, אך בדיעבד הורה מרן שליט"א שאם נתבשל בישול וה"ה בספק אם נתבשל כך, התבשיל מותר.

שאלת גשמים שלא בברכת השנים

ג] במוצאי שבת בערבית מתחילים לשאול על הגשמים בברכת השנים. ומי ששכח וזכר קודם שסיים ברכת השנים חוזר ואומר שם, ואם סיים את ברכת השנים, ישנם כמה אפשרויות לשאול טל ומטר. א] קודם שהתחיל ברכת תקע בשופר גדול. ב] בברכת שמע קולנו. ב] קודם שהתחיל רצה. אך אם נזכר אחר שהתחיל רצה, יחזור לברכת השנים. ונשאלתי, כיצד הוא נוסח האמירה בשלשת המקומות הנ"ל, האם די שיאמר שם "ותן טל ומטר" או שיש לומר את כל הנוסח. ובקיצור שלחן ערוך (פרק י"ט סעיף ו') כתב שיאמר רק "ותן טל ומטר לברכה" ובערוך השלחן כתב שיאמר את כל הנוסח (דהיינו לפי נוסחתם) "ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה". ואין לחוש שמא מתוך שאומר את כל הנוסח, יטעה ויסיים ברוך וכו' מברך השנים, דגזירה זו לא שמענו (עולת יצחק ח"ג סימן ל"ד אות ג'). ולמעשה דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א (שם) שיש לומר את כל הנוסח אמנם אם טרוד הוא ואינו מכוון כראוי, יקצר ויאמר רק "ותן טל ומטר לברכה", שמא יחתום בברכה.

ויהיו כל ימי נח במשנת רבותינו

ויהיו כל ימי נח תשלע מאות וזמשים שלשה וימות (ט, כ"ט)

מסורת תימן בתיבת זיהוי

א] ידועה ומפורסמת מסורת אבותינו בפסוק זה, לכתוב ולקרוא תיבת ויהיו ימי נח ביו"ו בתרא ולא ויהי, ולא עוד אלא שויו"ו זו היא מהאותיות המשונות שבתורה וי"ו עקום, הרי שדקדקו בו והיתה להם מסורת גדלה ביו"ו זו. ותחילה יש לידע כי כבר כתב מהר"י"ץ (בע"ח ח"א דף ס"ה, א ופעולת צדיק ח"א סי' י"ד וסי' כ"ד) דס"ת דידן מוחזקים בדקדוק בכל דיני חסר ויתר מפי הגבורה, לפי שכאשר העידו הסופרים בסופי התיגאן, שכולם מיוסדים על מעשה ידי אמן, הספר שכתב הרמב"ם במצרים המוגה מספר עזרא הסופר כמו שהעיד הוא בעצמו כנזכר בספר אמרי בינה דף נ"ג ע"ב (וכ"כ החיד"א במדבר קדמות מערכת ס' אות ז'). וכן הביא בזכרוננו אי"ש (סי' י"ד) שמצא בתאג כת"י קדמון בזה"ל כתבתיו הכל על תיקון הספר שהיה במצרים שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים רבות (ועי' עולת יצחק ח"ב סי' קמ"ו עמ' רנ"א ד"ה ועתה, דלא רחוק לומר שהעתיקו ממהדורא בתרא דבן אשר שהיא מוגהת יותר מכתר בן אשר שנמצא בימינו). ובזכרוננו אי"ש ששם כתב עוד דהרי מסורת בידינו שאבותינו הקדושים גלו מירושלים לתימן קודם החורבן (כמ"ש מהר"י"ץ בע"ח בערבית ט"ב. דף ט, ב) וממילא שהם גלו עם ס"ת שלהם, הרי שמסורתנו מימי בית ראשון. הלכך מסורת אבותינו יתד גדולה היא שלא תמוט, לסמוך עליה אף ללא ראיות נוספות. וכן בספר בן אשר הנמצא בזמנינו נכתב כאן ויהיו ביו"ו בתרא (כפי שציין בעולת יצחק שם).

ב' ראיות שהביא מהר"י"ץ מרס"ג וממנין הווי"ן שבתורה

ב] אלא שכבר הוסיף אדונינו מהר"י"ץ זיע"א בחלק הדקדוק והביא שתי ראיות לתיבה זו. האחת ממחברת רבינו סעדיה גאון ז"ל אשר ממנו תוצאות חיים, שסידר בשירו וזמירו את מנין האותיות, וכתב בזה"ל (העתיקתי ממחברת התיגאן ירושלים תשכ"א עמ' קמ"ז ששם הנוסח מפורש יותר), מנין כל צד"י כפוף שבמקרא ששה עשר אלף ותשע מאות וחמשים. סימן להן י"ו אלף תתקנ"ו. וסימן הפיסוק, ונפש אדם ששה עשר אלף, ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה ע"כ. הרי נגלה לנו כאשר הביא רס"ג פסוק זה למנין תתקנ"ו שזכר בו והעתיק גם ראשיתו ובו תיבת ויהיו ביו"ו בסופה, כמסורתנו.

ראיה שניה הביא מהר"י"ץ ממנין הווי"ן שבתורה, מפסק ארוך של מה"ר שלום צבטאני נ"ע (הזכירו גם בע"ח ח"א סד, ב) בכת"י תלמידו מה"ר צאלח זלה"ה בחתימת כמה זקנים ת"ת. וז"ל ועיקר יסודם שבנו עליו הכרעתם הוא המנין שמנתה המסורה ווי"ן שבכל התורה, ושם העידו שעמדו למנין ווי"ן שבתורה ואשכחו וי"ו זה בכלל המנויין. והכו על קדקד מי שכבר רצה להגיה ולמחוק אות היו"ו. ומסיימי שם ומסורת סייג לתורה וכו' וצופה עתידות נגלה לפניו שעתידין לאתפלוגי בהאי תיבתא ונתן בלב יועצים וחכמי חרשים לספור אותיות התורה להיות האמ"ת נהדר"ת עכ"ל הזהב של מהר"י"ץ.

ובשם טוב (פ"ח מס"ת ה"ג) העיר על דברי מהר"י"ץ דהלא תיבת מנשא שבפרשת בראשית (ד', י"ג) חסרה בספרי תימן ובשאר ספרים היא מלאה מנשוא, וא"כ גם לדידהו עולה שפיר מנין הווי"ן דמה שנחסר להם כאן, וישלם להם מתיבת מנשוא. ואדרבה אם יוסיפו כאן וי"ו יהיה המנין שלהם יתר אות אחת. וצ"ל דפסק זה שהביא מהר"י"ץ התייחס לספרי תימן שרצו לשנות תיבה זו דייקא, ואה"נ אין כוונתו מחמת טענה זו לפסול המסורת האחרת. (וכן מצאתי שביאר מרן שליט"א בתולדות יצחק פ"ב ח"ב עמוד ס"ג הערה ז'. ובקובץ אור ישראל ו' עמוד ס"ח). ושוב נתבוננתי דהלא בספרי ספרד יתרים עלינו בה' ווי"ן, כיעוין בשע"ה סי' קס"ה סעיף ו'), וגם אחר שנוסיף ו' דויהיו עדיין יתר מנינים עלינו בד' ווי"ן. ובהכרח דמה שעמדו למנין ומצאו וי"ו זו בכלל המניין, היינו בס"ת דידן המתוקנים כמסורתנו והיתה שאלה על וי"ו זו בלבד. וכן יש ללמוד מדלא העיר מהר"י"ץ בזה"ל באותן ה' מקומות שאצלינו חסר וי"ו. ש"מ שלא נחלקו עליהם. והטעם דעל וי"ו זו דייקא קמה פלוגתא לפי שכאן הוא השינוי הגדול ביותר שיש בספרי תימן, שאינו רק חסר או מלא אלא יתיר הוא,

שיש בו שינוי המשמעות ללשון רבים. וכמ"ש בעל מכתב מאליו (למה"ר אליהו ב"ר עזריאל מוילנא זלה"ה. נדפס עם אור תורה המבורג תצ"ח) שבכל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל אין מקום עוון גדול יותר מכאן, דהיינו ששינוי זה הוא המשמעותי שביניהם וכאמור. (ובעיר בומבי שהיו בה ס"ת שבאו מתימן היו מכריזים בפרשת נח, מחמת שינוי זה המורגש, שלא לתקן את הקורא האומר ויהיו, כי בס"ת המוגה כתוב ויהיו. זכרוננו אי"ש יו"ד סי' נ'). וישכיל עבדי ח"ד אה"ע סי' כ"ד אות ב').

ראיה גדולה שהביא מרפא לשון ממסורת התרגום

ג] ראיה נוספת הביא מהר"י קורח במרפא לשון ממסורת התרגום עה"פ ויהי כל ימי חנוך (ה', כ"ג) כי בספר מסורת התרגום (נדפס בסו"ס נתינה לגר) נמנו עשרה מקומות בהם שינה אונקלוס את תרגום תיבת ויהי מלשון יחיד והוא ללשון רבים והוא, ובכללם הפסוק האמור וכן ויהי כל ימי למך (שם, ל"א). ולא מנה את מה שתרגם אונקלוס כאן והוא כל יומי נח. הרי שמסורת זו מסייעת לגירסת ספרינו שכתוב בהם ויהיו ימי נח ולא ויהי, ושפיר תרגם בהם אונקלוס והוא ולכך אינה שייכת לשינוי התרגום הנזכר. וובביאור מדוע דווקא בחנוך ולמך נזכר ויהי עי' מה שהאר"ך מהר"י קורח במשכיל דורש שם).

ד] וכיוצא בזה יש להזכיר ממה שכתב בעל הטורים, עה"פ ויהי ימי יעקב שני חייו (מ"ו, כ"ח) בכל מקום שנאמר ויהי ימי לא הגיע לימי אבותיו. ויהי כל ימי חנוך. ויהי כל ימי למך ע"כ. ולא הזכיר את ויהי כל ימי נח, הרי שלא היה מקרא כזה בספרים שלפניו. ועוד דהנה ירד חי תתקס"ז שנה, ובנו חנוך שס"ה שנה. ומתושלח חי תתקס"ט שנה, ובנו למך תשע"ז שנה. ואילו נח חי יותר מלמך אביו שהרי היו ימיו תתקנ"ו שנה. ולכך לא נאמר בו ויהי, שהגיע לימי אביו ואף יתר עליהם.

מחלוקת בעלי המוסרה

ה] ובעלי המוסרה כבר נחלקו בזה, וכך העיד רבינו הרמ"ה זלה"ה בספרו מסורת סייג לתורה (אות ה"א ערך היה) דפליגי בה נוסחי ומסורתא, אם ויהי תריין, וסימנך ח"ל, דהיינו כי רק בחנוך ולמך נכתב ויהי. ואית דכתיב בהו ויהי תלתא וסימנך חל"נ, וכוללים גם קרא דנת, ולא הכריע. וכן הביא מהר"ם לונואנו באור תורה, שבספרי אשכנז וערבא ויהיו כל ימי נח, ואף מצא בגליון א' מהן שהתייחסו למחלוקת המוסרות שהביא הרמ"ה וז"ל 'בכאן מטעין הנקדנין ומוסרים חל"ן סימן, וטעות בידיהם, כי טחו עיניהם מראות'. אך בספרי ספרד ובהללי (הוא ספר המיוחס להלל הזקן עי' קרית ספר להמאירי מאמר ב' ח"ב. אך בספר יוחסין מאמר חמישי כתוב שהוא לרבינו הלל. וכן הביא שם מהר"ק) כתוב ויהי.

אלא שהכריע לכתוב ויהיו, ע"פ מוסרה שמצא בספרא דווקא עתיקא ויהיו כל ימי פלוני שבעה, אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד מתושלת, ולא הזכירו את נח. וכן מצא בספרא דווקא שנכתב בקטלונאי, שהביא את שתי המסורות בפרשת בראשית כתב סימן ח"ל, ובפרשת נח ציין חל"נ סימן. ובהכרח איגלאי מילתא דה"ק, בפרשת בראשית מנה אותם האמורים בעניים לבדם, וכשהגיע לפרשת נח כלל עמהם גם קרא דנת. והרואים שם ח"ל טעו לקבוע אותה מסורה לבדה, ולהכי אשתבוש. וסיים, וכן נמצא בספר עזרא (אודותיו עיין במאירי שם) וכן כתב הרמ"ה ז"ל בס"ת שלו, כפי מה שהעידו חכמי בורגיש. והנה אף שהרמ"ה לא הכריע להדיא כבר דקדק בדבריו בעל מנחת שי, שבתחילה הביא המוסרה שהזכיר בעל אור תורה דרק ב' נאמר ויהיו כל ויש ג' ויהיו שלא נאמר בהם כל, אדם תרח ויצחק, ע"ש. וא"כ אף שלא הכריע לבסוף בפלוגתא אי ח"ל ויהי אי חל"נ, מ"מ סמך על המוסרה שהביא בתחילה. וי"ל דלכך כתב הרמ"ה בס"ת שלו ויהי.

אכן כבר כתב מהר"י"ץ דלא סימו קמיה דמהר"ם לונואנו האיי מסורתא דרבינו סעדיה ז"ל דדבריו דברי קבלה. ונראה כוונתו דבמוסרה כאן נפלו שיבושים וקשה לדייק מהם, וכפי שלא רצה רמ"ה להכריע מכאן, וכפי שהוצרך מהר"ם לדחוק ליישב המוסרות, אך דברי רס"ג הם יסוד לנו דדבריו דברי קבלה. עוד מצאתי שכן הוא בחומש דפוס וניציאה שנת רפ"ד שבידוע ממנו הושתתו כל הספרים שנדפסו אחריו.

שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר עזרא בכמוהר"ר חיים קורח זלה"ה

בתימן שיש רבינו כרב ביהכ"ס סיאני, בס' והצדיק את הצדיק (עמ' קצ"ב) כתב ששמע ממנו כי בילדותו היו מצויים בתמן חומשי הדפוס והורגלו ללמוד מהם, אך אביו כמוהר"ח זלה"ה תיקן החומש שלו כחה"ד וכפי מה שמצא בתיגאן שבביהכ"ס אלשיך. ועוד העיד בשמו כי לולא מהר"י"ץ ששם ליבו לתיגאן ומנהיגי התפילה הקדמונים, היו נשכחים חלילה כי היו שעשו בכח לבטלם.